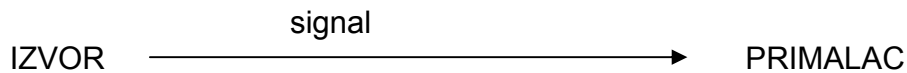

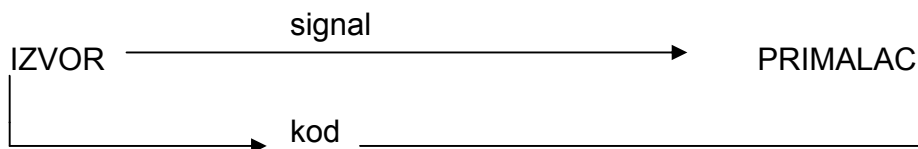
Rastislav Durman

ŠUMOVI IZVORA I POSREDNIKA U MEDIJSKOJ KOMUNIKACIJI

Svaki proces komunikacije odvija se između izvora i primaoca.

Da bi primalac mogao pravilno da razume signal, potrebno je da u trenutku emitovanja i u trenutku primanja važi isti kod, odnosno sistem pravila koja određenim signalima dodeljuju određenu vrednost, odnosno značenje u međuljudskoj komunikaciji. Kažemo da izvor kodira signal, a da ga primalac dekodira.

Komunikaciju ometaju takozvani „šumovi” ili svaka alternacija (zamena, preinačivanje, u lingvistici: promena glasa koji dovodi do promene značenja) slanja signala koja signal čini konfuznim, modifikuje ga, slabi, dodaje drugi signal itd. Na primer: dijalog na plaži za vetrovitog vremena biće ometan šumom talasa – ukoliko su sagovornici daleko, a vetar baš duva, i neće najbolje moći da se razumeju, bez obzira na to koliko se dovikivali.

Broj mogućih šumova u komunikaciji koja se ostvaruje emitovanjem televizijskog programa neverovatno je veliki, može biti ogroman. Tu su prvo šumovi tehničke prirode, gde se televizijski signal neadekvatno emituje, ili je ometan signalom drugog emitera, ili je ometanje posledica atmosferskih pojava. Dalje, velika grupa šumova je ona koja je posledica neveštog korišćenja medijskog alata kao što je loše snimljen (neoštar snimak, neadekvatno kadriranje ili isuviše pokretna kamera koja možda predstavlja doprinos televizijskoj estetici, ali ne dozvoljava da se vidi šta je slikano) ili loše montiran materijal (preskakanje rampe, nedefinisan prostor, prekratki kadrovi)...

Ovim spisak nikako nije iscrpljen!

Sam proces kodiranja i dekodiranja signala ili poruke je otvoren prema šumovima. U medijskoj komunikaciji, a televizijski program to jeste, pojavljuje se još jedan učesnik, posrednik ili medij.

Na ovaj način se broj kodiranja i dekodiranja signala uvećava, pa je verovatnoća da dođe do šuma povećana. Medij, naime, prvo mora da dekodira signal koji je dobio od izvora da bi mogao da ga prenese primaocu, pošto ga je prethodno ponovo kodirao.

Razlikujemo nekoliko vrsta šumova:

1. Šumovi izvora pri slanju (kodiranju) signala
2. Šumovi autora u prijemu (dekodiranja) signala
3. Šumovi autora pri slanju (kodiranju) signala

Pošto radimo sa živim ljudima, izvor ćemo nadalje zvati sagovornikom (bilo da se radi sagovorniku u kadru ili nekom ko daje građu za stvaranje programa), medij autorom (podrazumevajući da se najčešće radi o novinaru ili scenaristi, a imajući na umu da to u određenim slučajevima mogu da budu i reditelj, snimatelj ili montažer), a primaoca auditorijumom. Signal ćemo zvati informacijom kada ide od sagovornika ka autoru, a programom kada ide od autora ka auditoriju. Pozabavićemo se onim šumovima koji se ubacuju kod sagovornika u komunikaciji sa autorom, šumovima koji se javljaju kod autora dok prima poruku od sagovornika i onim koji se kod istog autora pojavljuju kada poruku, pošto ju je obradio, šalje auditorijumu.

Po mišljenju potpisnika redova, ovi se šumovi emituju ili pojavljuju nesvesno, a ne kao posledica namere sagovornika ili autora. Isti potpisnik, naravno, ne isključuje svesno emitovanje šuma (pa i onih kojima ćemo se pojedinačno baviti) od strane sagovornika ili autora, što je onda medijska manipulacija i jedna sasvim druga priča. Kao što ćemo kasnije, pri obradi pojedinih šumova videti, dobar deo njih je posledica neznanja, površnosti ili pogrešne predstave autora o njegovoj ulozi u pravljenju programa. Drugim rečima, šumovi kojima se ovde bavimo su subjektivne prirode i samim tim nešto što se može otkloniti. Svrha ovog teksta je da na te šumove upozori i tako omogućiti autoru da ih izbegne.

1. Šumovi izvora pri slanju informacije

Ova grupa šumova je karakteristična po tome što do iskrivljavanja informacije dolazi na samom izvoru i što, ukoliko se ne prepozna, nikakvi naknadni napor autoru ne mogu da učine da program znači ono zbog čega je pravljen. Neka druga priča – možda, a to je prihvatljivo u igranim ili zabavnim programima, a nikako u formatima koji se označavaju kao „factual”, informativnom i dokumentarnom.

1.1. Šum socijalnog faktora

Šum nastaje tako što sagovornik autoru daje socijalno poželjnu informaciju. Sagovornik ima utisak da okruženje neće prihvatiti informaciju onakvu kakva ona jeste i prilagođava je tako da bude socijalno poželjna. Drugim rečima, udvaraće se gledalištu, posebno kada je tema on sam ili nešto što je uradio. Najčešće će pokušavati da sebe ili svoju ulogu u događaju koji se obrađuje prikaže u lepšem svetlu. Mora se, međutim, povesti računa i o tome da pomenuto „lepše svetlo” ne mora nužno biti kvalitet koji je opšte prihvaćen - može to biti i kvalitet koji je poželjan onoj društvenoj kategoriji kojoj

izvor pripada. Ako je, na primer, reč o „žestokom momku s asfalta” – a to se, recimo, lepo dalo uočiti u filmu B92 „Vidimo se u čitulji” - onda će sagovornik smatrati socijalno poželjnim mačizam, vernost pravilima igre kao što su omerta ili odanost grupi, fetišizam kada se radi o oružju ili zlatnom nakitu („kajlama”) itd. Ako je reč o pripadniku verske zajednice, onda će socijalno poželjna biti pravila igre koja važe u verskoj zajednici.

1.2. Šum stereotipa

Šum nastaje tako što sagovornik „ometa” poruku tako što je preobličava u stereotip. Sagovornik tu nije u stanju da formuliše ono što hoće da kaže i pribegava stereotipu za koji pretpostavlja da je zajednički sadržalac komunikacije, misli da će tako biti razumljiviji.

1.3. Šum nerazumevanja

Šum emituje sagovornik koji nije razumeo šta je pitan, pa daje neadekvatan odgovor. Krivica u ovom slučaju nije na strani sagovornika – autor je taj koji sagovorniku ne zna da priđe, ne govori njegovim jezikom: na primer, u emisiji za poljoprivrednike novinar ne govori jezikom koji odgovara obrazovanju ljudi koji žive na selu nego paradira rečenicama prepunim stručnih termina i tuđica. Svaki od navedena tri šuma, autor lako može da prepozna i otkloni.

2. Šumovi autora u prijemu informacije

2.1. Šumovi interkulturalnog nerazumevanja

Do pojave šumova iz ove grupe dolazi kada dođe ko kontakta više kulturnih kodova, bez obzira na to da li se radi o kulturnim kodovima različitih civilizacija, religija ili nacija, ili govorimo o različitim kulturnim kodovima unutar jedne države ili nacije. Budući da kulturni kod „onog drugog” nije vojna tajna i da se o njemu, sa više ili manje napora, može saznati, preventiva protiv šumova interkulturalnog nerazumevanja se sastoji u solidnim pripremama za realizaciju programa.

2.1.1. Šumovi nerazumevanja na nivou jezika

2.1.1.1. Šumovi istog jezika

Šum izaziva reč koja u istom jeziku za autora i sagovornika ima različito značenje. Iste reči u istom jeziku ne moraju imati isto značenje na celoj teritoriji na kojoj se jezik govori, pogotovo ako se jezik govori na velikoj teritoriji. Đordano u „Ogledima o interkulturalnoj komunikaciji” spominje španski glagol *coger* koji u Španiji znači *uzeti, uhvatiti*, a u Argentini polni odnos, mada mi ne moramo ići toliko daleko. Bivša Jugoslavija je dovoljno velika teritorija na kojoj su iste reči mogle drugo da znače, naravno pod uslovom da prihvatimo tezu Pavla Ivića o jeziku koji se govori u Srbiji, Crnoj Gori, BiH i Hrvatskoj koja ukazuje na „temeljnu činjenicu da je, ukoliko se radi o jezičkoj strukturi i supstanci, u pitanju jedan jezik sa varijantama” ali i „s druge strane, srpski i

hrvatski su u sociolingvističkoj perspektivi uistinu dva (veoma bliska) standardna jezika”.

Iste reči imaju različito značenje i kada se radi o različitim socijalnim grupama ili čak različitim generacijama. Na primer, poruka sa jednog bilborda glasila je „Zapali za Pariz!”. U jeziku generacije koja je bila prepoznata kao ciljna grupa turističke agencije *zapaliti* znači *otići*. Za starije „Zapali za Pariz!” znači da treba zapaliti nešto, pri čemu će Pariz od te paljevine profitirati.

2.1.1.2. Šum sličnog jezika

Šum nastaje tako što autor reči iz tuđeg jezika pripisuje značenje koje ta reč ima i njegovom jeziku, samo zato što se isto ili slično izgovara. U sličnim jezicima pojavljuju se reči koje su iste po obliku, ali različite po značenju. Korišćenje sličnog jezika može da predstavlja iskušenje, što može da bude izvor nesporazuma.

U Košicama je sredinom devedesetih novinar sa prostora eks-Jugoslavije sedeo u diskoteci sa Slovakinjom. Pitao ju je kako se ona oseća u njegovom društvu. Ona se nudi, rekla je, što je naš čovek shvatio kao poziv i pokušao da je poljubi, pa dobio šamar. U slovačkom glagol *nudit sa* znači *dosađivati se*, tako da se devojka našem čoveku nije nudila, nego se sa njim u društvu dosađivala.

Na zimskom sastanku urednika emisije „Kvarteto” koju koprodukcijski rade javni servisi Slovačke, Češke, Poljske i Mađarske, sedelo se u restoranu, a pogled na ulicu kvarile su ledenice, ili kako je rekla urednica iz Slovačke *cencule*. Poljaku je bilo smešno, budući da su *cencule* na poljskom slengu ženske grudi, pri čemu Poljaci ledenice zovu *sople*, što je opet bilo smešno Slovacima i Česima, budući da su *sople* na tim jezicima bale. Smešno je bilo i Mađaru, budući da je *sop le* na mađarskom imperativ od glagola *klektnuti*, a sa izrazitim seksualnim podtekstom – mađarski nije jezik nimalo sličan slovenskim o kojima se ovde govori, ali se potrefilo.

U situacijama kada se sličan jezik ne govori, preporučuje se komunikacija na trećem jeziku, koji obe strane poznaju. Na primer, Romi iz različitih delova Slovačke, koji govore različitim dijalektom u međusobnoj komunikaciji koriste slovački, baš zato da do nesporazuma ne bi dolazilo.

2.1.1.3. Šum različitog jezika

Neadekvatan i netačan prevod sa stranog jezika isto mogu da budu izvor šuma u komunikaciji. Posebnu pažnju treba obratiti na fraze i idiome koji se ne mogu razumeti bez da se tačno znaju. Na primer, engleska fraza „pull someones legs” mogla bi se prevesti sa „nasankati nekoga” iako bukvalan prevod govori o tome da se neko vuče za noge.

2.1.2. Nerazumevanje na nivou kulturnog koda

Ova grupa šumova javlja se onda kada sagovornik i autor ne pripadaju istom kulturnom kodu, a autor se ne upozna sa kulturnim kodom sagovornika.

2.1.2.1. Šum različitih običaja

Šum nastaje zbog toga što autor ne poznaje običaj sagovornika. Ukoliko sam običaj nije tema programa (pretpostavljamo da, ukoliko jeste tema, autor ne odlazi nepripremljen), šum koji može da nastane utiče posredno na komunikaciju koja se tiče samog programa. Nepoznavanje običaja vrlo retko može da bude simpatično i da doprinese opuštanju atmosfere i uspostavljanju srdačnog odnosa (primer mađarske novinarko koja nije znala da se uzima samo jedna kašikica slatka ponuđenog u Srbiji pa je jela i jela dok jednog trenutka nije počela da se izvinjava što više ne može pošto će joj biti muka), ponekad može da ugrozi samo snimanje (neprihvatanje jela ponuđenog u romskoj kući u istočnoj Slovačkoj znači neprihvatanje gostoprimstva i može da dovede do otvorenog neprijateljstva). U svakom slučaju, poznavanje običaja uverava sagovornika u to da ga autor poštuje i onda je rad na programu svakako lakši.

2.1.2.2. Šum različitih sistema vrednosti

Izvor šuma je nepodudarnost sistema vrednosti sagovornika i autora. Ono što se često dešava autorima jeste da sistem vrednosti sagovornika ne prihvataju i da ono što sagovornik kaže filtriraju kroz sito svog neprihvatanja.

Druga greška koju autor može da napravi jeste da se prema drugom sistemu vrednosti postavi kao prema „piletu sa dve glave” i da razgovor vodi u tom pravcu. Ne treba posebno govoriti o tome da takvo ponašanje za sagovornika može biti uvredljivo. Snimajući film na Pešteru, potpisniku ovih redova sagovornici su se žalili da su imali susrete sa novinarima koji su stalno „naduvavali” pitanje bigamije koja tamo postoji i koja je, za ljude koji tamo žive, pojava normalna i u skladu sa običajnim i verskim pravom.

2.1.2.3. Šum tabua

Šum nastaje onda kada autor ne poštuje tabue koji važe za sagovornika. Ukoliko autor insistira da snimi razgovor sa islamskim sagovornikom u džamiji, pa ekipa u džamiju uđe obuvena (isto tako ekipa može da uđe u pravoslavni hram sa kapama na glavi), šum je već emitovan pošto sagovornik neće tretirati autora kao sebi ravnog sagovornika. Pod uslovom, naravno, da do snimanja uopšte dođe, a ekipa ne bude najurena kao nepoželjna.

Snimajući dokumentarni film o Sandžaklijama koje žive u Nemačkoj, ekipa se našla u situaciji da nikako nije mogla da se uradi sekvenca u kojoj gastarbajter, u svom sobičku, priprema jelo iz konzerve i ruča. Sagovornik se vrpeljio, otezao, usporavao snimanje sve dok se nije ispostavilo da je asistent, kome je rečeno da ode u samoposlugu i „kupi nešto” doneo konzervu pasulja sa svinjskom kobasicom, a ta je svinjetina za sagovornika Muslimana bila zabranjeno jelo. Ovde se radi o dva šuma: prvi je bio šum socijalnog faktora koji je emitovao sagovornik, kojeg je bilo sramota da prizna ne jede svinjetinu, misleći da će ga ekipa manje poštovati, dok šum tabua pada ekipi na dušu pošto je, radeći sa sagovornikom danima, mogla da vidi da se radi o čoveku koji drži do svojih verskih ubeđenja. Zbog toga je asistentu pred odlazak u snabdevanje trebalo dati preciznija uputstva.

Tabuisane radnje mogu biti vezane i za sujeverje, što autor mora poštovati i ne sme insistirati na nečemu za šta sagovornik veruje da će mu doneti nesreću, pošto neće uraditi ništa. Tamo negde početkom devedesetih, ekipa je u Negotinskoj krajini snimala vlaške pogrebne običaje i sagovornik nikako nije mogao da izvede ritual kako treba, a onda je počeo da insistira na tome da i ekipa učestvuje u molitvi koju on izgovara, pa je ekipa u određenim delovima molitve morala horski da izgovara: „Bog da prosti!”. Sagovornik je ritual izveo bez ikakvih problema, čak i vidno zainteresovan da se on snimi, a ekipa pribegla triku da bi materijal mogao kasnije da se montira – sa svakim „Bog da prosti!” pričekalo se sekund ili dva, da bi se kasnije taj deo izrezao iz tonskog zapisa i bio zamenjen snimkom atmosfere sa objekta.

Tabuisane radnje ili simboli ne moraju biti isključivo religijskog porekla, niti pripadaju isključivo istorijskom nasleđu – mogu biti i posledica politike kao sudbine i relativno novijeg datuma. Krajem sedamdesetih ili početkom osamdesetih, u vreme cvetanja bratstva i jedinstva među nesvrstanim, Đorđe Fišer, tada urednik RTV Novi Sad, bio je u zvaničnoj poseti libijskoj Televiziji. Libijci, kao dobri domaćini, pozvali su Đorđa da učestvuje u živom programu i govori o programskim dostignućima tadašnjeg JRT-a. U studiju je bila vrućina, pa je Đorđe dozvolio sebi da otkopča dva-tri dugmeta na košulji i tako otkrije Davidovu zvezdu koju je, kao Jevrej, nosio na lančiću. Dragi libijski gledaoci su podivljali i krenuli ka Televiziji da se obračunaju sa mrskim cionistom. Đorđa su jedva evakuisali iz studija, a priča o Jugoslovenskoj radio televiziji ostala je neispričana.

2.1.2.4. Šum ignorisanja kulturnog koda zatvorenih socijalnih grupa

Šum se javlja kada autor ignoriše činjenicu da sagovornik pripada zatvorenoj socijalnoj grupi, koja pripada drugačijem kulturnom kodu od onoga kome pripada on sam i kada pokušava da se ponaša kao da se nalazi u svojoj sredini.

Krajem 2000-te godine Srbiju je zahvatio talas pobuna u zatvorima, a ona u Nišu bila je jedna od najvećih. Niška NTV izveštavala je ne samo za grad, već i za celu zemlju, a onda se desio gaf: Inače veoma dobar profesionalac, a izgledom vrlo atraktivna novinarka, otišla je na mesto radnje u mini suknji i našminkana. Reportaža je delovala krajnje neozbiljno, budući da su kažnjenci u datom trenutku vodili više računa o sekundarnim polnim karakteristikama novinarke, nego razlozima zbog kojih su se pobunili.

U Republici Slovačkoj su mnoga sela naseljena Romima, pošto su iz njih prognani Nemci posle Drugog svetskog rata. Nekadašnja čista nemačka sela, danas su čisto romska. Budući da teret nezaposlenosti u Slovačkoj u najvećoj meri pada na romska pleća, dešava se da u celom mestu posao imaju samo predsednik mesne zajednice i njegova sekretarica, dok svi ostali žive od socijalne pomoći. Nažalost, dan ili dva posle isplate socijalne pomoći više je nego vidno da je dobar deo populacije deo para potrošio na piće. Ekipa STV se baš u to vreme zatekla u takvom jednom mestu u blizini Spiškog Podhradia. Sinhron sa predsednikom mesne zajednice bio je neupotrebljiv, pošto je isti predsednik više vodio računa o tome šta rade njegovi pijani sugrađani nego

o onome što govori – prilog nije ni snimljen do kraja, pošto je neko od prisutnih pokušao da dokaže kako nije pijan (podrazumeva se sekirče u ruci) tako da je ekipa mora da beži glavom bez obzira.

Podrazumeva se da novinar koji dolazi kao gost u zatvorenu socijalnu grupu mora da se u njoj ponaša kao gost koji se pridržava pravila igre domaćina. Oslovljavanje visokog pravoslavnog sveštenika sa „druže popo” ili „druže vladiko” od strane asistentkinje režije u Televiziji Novi Sad, početkom osamdesetih, nije nimalo donprnelo kvalitetu materijala koji je rađen.

2.2. Šum projekcije

Šum se javlja kada autor ne obraća pažnju na ono što mu sagovornik govori, nego na ono što hoće da čuje. Nedovoljne pripreme za snimanje izuzetno pogoduju razvoju ovog šuma. Ukoliko autor nije dovoljno istražio temu on, u nedostatku činjenica, u glavi projektuje na šta bi trebalo da liči program, šta bi trebalo da se snimi i, što je najgore, šta bi trebalo da kažu sagovornici. Po dolasku na teren, autor vidi da je činjenično stanje potpuno drugačije od onoga što je on zamislio i onda, upaničen nedostatkom vremena da sačini odgovarajuću strategiju snimanja, nemanjem ideja ili iz puke lenjosti, tvrdoglavo istrajava na zamišljenom konceptu, insistirajući na onome što želi da čuje, zanemarujući ostalo što mu sagovornik kaže. Sagovornik se u ovoj situaciji ili prepusti autoru, ili odustane od snimanja. U svakom slučaju dobija se program koji je, ako ništa drugo, sasvim sigurno daleko od autentičnog.

Šum projekcije je našao plodno tlo tu gde dejstvuje besparica, a sa njom i promena kadrovske strukture i deprofesionalizacija medija, koja poslednjih godina vlada u televizijama Srbije. Na snimanje se ide po pravilu bez izviđanja terena, često na osnovu glasine da se „tamo i tamo” nalazi „to i to” što bi trebalo snimiti. Čak i televizijske stanice, za koje se ne pretpostavlja da imaju finansijskih problema, dozvoljavaju sebi snimanja bez odgovarajuće pripreme. Negde u julu PINK je u večernjem nedeljnom terminu emitovao reportažu o rusaljkama iz Negotinske krajine što se svelo na dva tri neubedljiva sinhrona čemu je, otprilike, ekvivalent kutija žvakaćih guma u odnosu na ceo inventar dobro opremljenog super-marketa. Objašnjavati ovde da dobre pripreme u finalnom skorbu znače jeftiniju produkciju, nema veze sa temom kojom se bavimo, a gotovo da nema ni smisla.

2.3. Šum fascinacije

Šum nastaje zbog toga što je autor potpuno fasciniran ljudima i događajima, koji su potpuno drugačiji od ljudi i događaja kojima je inače okružen. Reaguje tako što prema sagovorniku neće biti potpuno otvoren, nego obratiti pažnju na one segmente njegovog odgovora koji će ići u prilog njegovoj emociji.

Ovakvi su se primeri mogli videti u dokumentarnim filmovima koji su se bavili ranije pomenutim „žestokim momcima sa asfalta” (naravno, ne u i filmu „Vidimo se u čitulji”) kada su autori bili skloni da razgovor vode tako da on bude intoniran kao romantična priča. Žestoki momak je prikazivan kao junak bez straha i mane, pun viteških osobina, zanemarujući pri tome da se, ipak, radi o kriminalcu. Drugi tip primera: U seoskoj sredini, kilometrima daleko od prvog

asfalta, nije se razgovaralo o siromaštvu, nedostatku šanse za razvoj komunalne infrastrukture, već se raspredalo o lepotama pastorale. U cirkusu se, na primer, govorilo o lepoti putovanja, zaboravljajući pri tome kako se, i pod kojim neugodnim uslovima, putuje, itd.

Šum fascinacije često se javlja u portretima, budući da je svaki portret, kada se radi sa pristankom autora, već na pola puta da se pretvori u apoteozu ličnosti ili dela koje on stvara. Ovaj šum je karakterističan i po tome što ga je vrlo teško izbeći, što od autora traži da svoje emocije drži pod kontrolom onda kada, kao čovek, ima sasvim drugačije potrebe. Ali i to je jedna sasvim druga priča.

2.4. Stereotipi

Šum nastaje kada autor ono što dobija od sagovornika iščitava kao stereotip. Pribegavanje stereotipu kao najmanjem zajedničkom sadržaju komunikacije nije samo privilegija sagovornika, to može da se desi i samom autoru. Pogotovo kada je njegov umetničko-profesionalni format, manji od onog koji poseduje sagovornik, ravan ili superioran po obrazovanju, iskustvu, itd. Drugim rečima, ukoliko se na primljenu informaciju, koja ne sadrži stereotip reaguje stereotipom, onda autor ili jednostavno nije razumeo o čemu se radi, ili ga je jednostavno mrzelo da se temom ozbiljnije pozabavi.

3. Šumovi novinara pri kreiranju programa

Čak i ako je sagovornik dao informaciju bez šuma, a autor je bez šuma od sagovornika primio, velika mogućnost da se šum pojavi postoji u procesu u kome autor obrađuje tu informaciju i uobličava je u program. Šumovi koji tu mogu da se pojave ne moraju da budu nužno verbalni (pisanje najava, off teksta, stand-by itd.). Dobar deo njih nastaje selekcijom snimljenog materijala.

3.1. Šum „Pričam ti svoju priču”

Do ove vrste šuma dolazi tako što autor manipuliše materijalom, kako bi ispričao priču koju je od početka imao u glavi i želi da je prenese auditorijumu - bez obzira na priču (ignorišući fakta i naraciju) koju materijal nameće po sebi.

Početak osamdesetih, radeći jedan od svojih prvih dokumentarnih filmova u Televiziji Novi Sad, na temu magije, autor se vrlo dobro teoretski pripremio za istraživanje iščitavajući gomilu literature, od Čajkanovića i Trifunovića pa do tada savremenih etnologa i folklorista. Otišavši na teren, konstatovao je da veliki broj sagovornika, mahom starijih žena koje se „u magiju razumeju ili je upražnjavaju” nikako ne odgovara onome što je u literaturi napisano. Sve je ispalo nekako tanje, manje koloritno, siromašnije i običnije. Autor je rešenje video u dosnimavanju i „popravljanju” materijala igranim sekvencama sa off-ovima iz literature, ali ga je, na sreću, iskusni reditelj Buca Topalovački od toga odgovorio. U krajnjem ishodu, dobijen je film o magiji kakva je ona početkom osamdesetih godina prošlog veka, u fruškogorskim selima zbilja i bila, a ne hibrid koji nikakvu dokumentarističku vrednost ne bi imao.

3.2. Forsiranje atraktivnosti

Do šuma dolazi kada se autoru učini da priča nije dovoljno atraktivna da bi držala gledaoca uz ekran, pa bira one delove materijala za koje pretpostavlja da sadrže dovoljnu meru atraktivnosti. Drugim rečima, ovde autor, pre svega, ima želju da se dodvori auditorijumu, pri čemu, u najvećem broju slučajeva, vrlo lako može da se skrene u neukus i ono što čini poetiku žute štampe.

Krajem devedesetih TV Markiza je emitovala prilog, u udarnoj informativnoj emisiji, o ubistvu koje se dogodilo negde u unutrašnjosti Slovačke. Najupečatljiviji kadar je bio ekstremno krupni plan uplakane majke ubice. Uz to, iskusnom oku je bilo primetno da je kadar sečen sa, tu i tamo, nekoliko izvađenih fremova. Tih nekoliko fremova nije značilo uštedu u vremenu, niti je iz sinhrona bilo išto izbačeno. Radilo se o čistom egzibicionizmu montažera, realizatora ili reditelja, ali je zato čitav materijal izgubio pouzdanost istinitog zapisa – autentičnog zapisa bez intervencije. Sasvim nepotrebno, budući da je takav kakav je, kadar i bez ikakve intervencije bio dovoljno dramatičan. Ovako, nestala je dragocena autentičnost.

3.3. Šum simplifikacije

Šum se pojavljuje i onda kada autor misli da je auditorijum nesposoban da prihvati kompleksnu priču, pa je pojednostavljuje. Pojednostavljivanje se radi tako što se neki delovi priče prosto ne upotrebe, ili se to radi na verbalnom nivou, pisanjem offa koja „crtu” ono što je već viđeno ili prepričava na „pristupačan” način. Šum simplifikacije uvredljiv je kako za gledaoca koji najčešće reaguje hvatanjem za daljinski upravljač, kada već autor nije pri ruci, još više za sagovornika koji teško da će pristati da ponovo radi sa istim autorom.

U ovu grupu šumova spada i neizbežni stereotip, čega smo se nagledali početkom devedesetih u informativnom programu, kako kod nas sa ustaško-balijskim repertoarom, tako i u Hrvatskoj i Bosni, sa forsiranjem četničkog stereotipa. Iako je tu, pomenutih godina bilo svesne manipulacije, ima ljudi koji su to ozbiljno shvatali i iskreno opredeljeni emitovali šum. Šta da se o tim ljudima misli, drugo je pitanje.

3.4. Šum izostavljanja „podrazumevajućih se” detalja

Šum se javlja onda kada autor izostavlja one informacije za koje pretpostavlja da se podrazumevaju, smatrajući ih opšte poznatim premisama. Kao rezultat, dobija se program koji ne sadrži dovoljno činjenica da bi se razumeo kontekst.

Jedna je lokalna televizija iz istočne Srbije, na somborski Interfer (Internacionalni festival radio i TV reportaže) poslala portret koji je bio sjajno strukturiran, sinhroni sagovornice odlični. Lepo je bilo snimljeno i montirano. Sve je urađeno kvalitetno osim jednog propusta. Jedino su autori znali ko je sagovornica, a gledaoci ne - što ih je u priličnoj meri iznerviralo. Tek posle projekcije se ispostavilo, da se radi o ženi koja se više godina bavi humanitarnim radom i koja je popularna u istočnoj Srbiji. Ali ne i van nje.

Ovaj primer ne treba shvatiti kao da je navdeni oblik šuma karakterističan jedino za lokalne televizije. Na međunarodnim festivalima se inače dešava da, naši sjajno urađeni filmovi koji se bave događajima koji su kod nas u vrhu medijske pažnje, loše prolaze samo zato što stranci u žirijima - pojma nemaju o čemu se radi. Naši autori budu iskreno začuđeni, kada neko u svetu ne zna detalje naše „slavne istorije” (Velike seobe, npr.), kada se ne poznaje priroda i društvene okolnosti marcijalnih avantura devedesetih i sl. Ako hoćemo da budemo poštteni, preslišajmo se - koliko mi znamo o onome što se u isto vreme dešavalo u Ruandi, Sijera Leoneu i drugim žarišnim lokacijama. Da li znamo išta, ne do detalja, već samo ono „ko, kad, šta, kako i zašto” - o tome šta se danas, nažalost, dešava u Sudanu?

Ovaj šum se može prevazići pažljivim izborom ciljne grupe. Ako je emisija namenjena lokalu i za jednokratnu upotrebu, nećemo je opterećivati nepotrebnim detaljima (na šta bi ličila emisija o izboru gradonačelnika Novog Sada, u kojoj Novosađane informišu da njihov grad leži na obali Dunava preko puta Petrovaradinske tvrđave itd.). Ukoliko je, međutim, emisija o istom Novom Sadu namenjena svetskom televizijskom tržištu, mora se početi od toga da se Panonska nizija nalazi u Evropi. Istraživanje o tome šta prosečan gledalac iz ciljne grupe zna o temi koja se priprema nikada nije suvišan napor.

3.5. Šum neapsolvirane (neprihvaćene) realnosti

Do šuma dolazi zbog toga što se autor nije sasvim prilagodio tekućoj stvarnosti, različitoj od one koju je imao u prethodnom iskustvu. Posle rušenja Berlinskog zida, kada se videlo da je sa komunizmom gotovo, bilo je novinara, pa i onih od imena, koji su o promenjenim društvenim okolnostima pisali jezikom obnove i izgradnje, sa sve radnim akcijama, a podtekst u njihovim delima jasno je ukazivao na skalu vrednosti u kojoj je Kozaračko kolo negde na vrhu. Ovaj šum karakterističan za jugonostalgicare devedesetih, traje još i danas. U jednoj televizijskoj (inače nagrađenoj) reportaži autor je, govoreći o jugonostalgicarima, pokušao da napravi ironijsku distancu od njih, ali se lepo videlo da se radilo o mimikrijskom postupku. Mada - ne možemo tvrditi da se samo jugonostalgicarima omakne da o državama zapadnog Balkana, i šire, govore u kontekstu jugoslovenske mladosti. Mnogi su reporteri, prenoseći Olimpijske igre u Atini, često reprezentaciju Srbije i Crne Gore zvali jugoslovenskom. Početkom avgusta je u mostu Radija Slobodne Evrope sagovornik iz beogradskog studija o hrvatskoj obali govorio kao o „našem moru”, a bez ikakvih teritorijalnih ili inih pretenzija.

3.7. Autocenzura

Šum emituje sam autor u strahu da će se zameriti političkom ili ekonomskom centru moći, a preko njih i svom poslodavcu, koji će to što je u tekstu rečeno sankcionisati. Autocenzura nije samo prećutkivanje nekih informacija, nekada je to i „dodavanje”. Prenos vaterpolo utakmice reprezentacija SCG i Hrvatske na Olimpijadi 2004. izuzetno je korektno komentarisano i iz

beogradskog i iz zagrebačkog studija – samo osam godina ranije, u prenosu su se mogle čuti i stvari koje sa samim sportom teško da imaju veze.

Umesto zaključka

U ovom tekstu svakako nisu nabrojani svi šumovi izvora i posrednika u medijskoj komunikaciji koji se u etru mogu pronaći. Radi se samo o onim najfrekventnijim i od potpisnika ovih redova uočenim a to, čini se, upravo iziskuje jedan drugi tekst na ovu temu – svakako, mnogo obimniji.